7/5427

T.C.
BAŞBAKANLIK
HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI
(Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü)

Sayı: B.02.1.HM.0.EKA-02.03-1/ 24.01.02* 05321
Konu: Soru Önergesi Hk.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI GENEL SEKRETERLİĞİNE

İlgi: a) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'nın 08.01.2002 tarihli ve KAN.KAR.MD.A.01.0.GNS.0.10.00.02-12745/30389 sayılı yazısı

b) T.C. Merkez Bankası A.Ş.'nin 16.01.2002 tarihli ve Piyasalar Genel Müdürlüğü (29) sayılı yazısı

Van Milletvekili Sn. Hüseyin ÇELİK tarafından tevcih edilen 7/5427-12745 sayılı yazılı soru önergesi ile ilgili olarak T.C. Merkez Bankası A.Ş.'den alınan İlgi (b)'de belirtilen yazının sureti ilişikte gönderilmiştir.

Bilgilerine arz ederim.

Dr.Kemal DERVİŞ
Devlet Bakanı

EK: 1 (5 Sayfa)
DAĞITIM:
Bilgi :
Başbakanlığa

7/5427

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

ANONİM ŞİRKETİ

SERMAYESİ : TL. 25.000.000.000

İDARE MERKEZİ : ANKARA

İDARE MERKEZİ

ANKARA, 18 OCAK 2002

Cevaplarda şu işaretlerin tekrarını dileriz :

PİYASALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (29)
Açık Piyasa İşlemleri Müdürlüğü

T.C. DEVLET BAKANLIĞI

Dr. Kemal DERVİŞ

İlgi: 08.01.2002 tarih ve B.02.0.019/(16)085 sayılı yazınız.

Van Milletvekili Hüseyin Çelik'in yazılı soru önergesinde yer alan soruların yanıtları ilişiktedir.

Bilgilerinize arz ederiz.

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

İDARE MERKEZİ

Akil ÖZÇAY
Genel Müdür

Durmuş YILMAZ
Genel Müdür Yardımcısı

EK: 1

7/5427

VAN MİLLETVEKİLİ HÜSEYİN ÇELİK'İN YAZILI SORU ÖNERGESİNE VERİLEN YANITLAR

Soru 1: Anayasanın 87. Maddesi gereince Para Basma Yetkisi TBMM'ye aittir. Bu yetki nasıl bir düzenleme ile Merkez Bankası'na devredilmiştir?

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 87. maddesinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ait olduğu belirtilen para basma yetkisi ilk olarak, Bankanın kuruluşuna esas teşkil eden 11 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı Kanun ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na devredilmiştir. Anılan Kanunun 1 inci maddesinde, banknot ihracı imtiyazı, münhasıran Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na 30 yıl süre ile verilmiş ve bu sürenin dolmasına 5 yıl kala uzatılabileceği hükme bağlanmıştır.

Daha sonra bu imtiyaz süresi 27 Nisan 1955 tarihli 6544 sayılı Kanunun 1 inci Maddesi ile 1999 yılı sonuna kadar uzatılmıştır.

Bilindiği gibi, 14 Ocak 1970 tarih ve 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, 11 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak, bu yeni Kanunda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın banknot ihracına ilişkin imtiyaz süresi aynen korunmuştur.

Son olarak, 14 Ocak 1970 tarih ve 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nda değişiklik yapan 21 Nisan 1994 tarih ve 3985 sayılı Kanun ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın banknot ihracına ilişkin süre sınırlaması tamamen kaldırılmıştır.

Soru 2: TBMM sözkonusu yetkisinin nasıl kullanıldığını denetleme hakkına sahip olduğu gibi aynı zamanda bu yetkinin kullanımından sorumludur. TBMM'nin bugüne kadar bu anlamda bir denetimi olmuşmudur?

14 Ocak 1970 tarih ve 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nda değişiklik yapan 21 Nisan 1994 tarih ve 3985 sayılı Kanun'un 42 nci maddesi ile, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Başkanı tarafından Banka'nın faaliyetleri ile uygulanmış ve uygulanacak para politikası hakkında her yıl Nisan ve Ekim aylarında Bakanlar Kurulu'na rapor sunulması; Banka'nın, faaliyetlerine ilişkin olarak yılda iki defa Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonu'nu bilgilendirmesi ve Bankaca dönemsel olarak hazırlanacak raporların kamuoyuna duyurulması hükme bağlanmıştır.

Bu hüküm, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın mali açıdan şeffaflığını ve hesap verilebilirliğini sağlamaktadır.

Bu çerçevede, 2001 yılının Kasım ayında, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Başkanı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonu'na, Bankanın 2001 yılı faaliyetlerine ve uygulanan para politikasına ilişkin gerekli bilgilendirme yapılmıştır.

Soru 3: 16.11.2001 tarihi itibariyle dolaşımdaki para 29.12.2001 tarihine göre yüzde 43 oranında artmıştır. M2Y ise aynı tarihler arasında % 82 oranında artmıştır. Bu artışın nedenleri nelerdir? Hangi kuruluşların işlemleri karşılığı bu paralar verilmiştir? Bu paraların geri ödemeleri Merkez Bankası'na hangi tarihlerde yapılacaktır? Daha öncekilerin akibeti nedir? Hangi kuruluşlar ve kişiler ödemelerini yapmamışlardır?

Soruda dönem başlangıç tarihi 16.11.2001 olmakla birlikte, sorunun genelinden bu tarihin 29.12.2000 olduğu ve yazım hatası sebebi ile söz konusu tarihin 29.12.2001 olarak belirtildiği düşünülmüş ve cevap düzeltilmiş tarih dikkate alınarak hazırlanmıştır. Dolaşımdaki para 29.12.2000-16.11.2001 döneminde % 43 oranında artmıştır. Dolaşımdaki para halkın nakit Türk Lirasına olan talebinin bir fonksiyonudur. Türk Lirası talebini belirleyen faktörler asıl olarak enflasyon, ekonomik büyüme, alternatif likit yatırım araçlarının getirileri, diğer bir deyişle faiz oranları ve ödeme sistemlerindeki teknolojik gelişmelerdir.

Dolaşımdaki para asıl olarak, Merkez Bankası yetkilerinden tedavüle çıkmış olan emisyon hacmi tarafından belirlenmektedir. Diğer yandan sözkonusu talep çeşitli Merkez Bankası işlemleri ile sağlanan arzla karşılanmaktadır. Teknik olarak, Merkez Bankası'nın sağladığı Türk Lirası arzı, emisyon, bankaların serbest ve zorunlu karşılık olarak Merkez Bankası nezdinde tuttukları mevduatları da içeren ve parasal programlarda hedef büyüklük olarak seçilebilen para tabanı ile ifade edilmektedir. Bu nedenle, Merkez Bankası'nın sağladığı Türk Lirası arzındaki gelişmeleri incelemek için para tabanındaki gelişmeleri incelemek genel kabul görmektedir. Para tabanı aynı zamanda Türk Lirasına

talebin bir fonksiyonudur ve Merkez Bankası Türk Lirasına talebi, uyguladığı para politikası hedefleri doğrultusunda aşağıdaki işlemlerle karşılamaktadır:

1. Döviz alışları (para arzını artırıcı), döviz satışları (para arzını daraltıcı),
2. Kamuya (Hazine'ye) kullandırdığı net krediler,
3. Bankacılık sistemine verilen net krediler.

Zaman zaman, TCMB'nin yukarıdaki işlemlerinden bir veya birkaçı ile Türk Lirası arzı artmakta, Türk Lirası talebini aşan arz, Merkez Bankası'nın para politikası hedefleri doğrultusunda, diğer işlemlerle bankacılık sisteminden çekilmektedir. Bu nedenle, iki tarih arasındaki Türk Lirası talebinin hangi işlemlerle karşılandığını incelemek için Merkez Bankası bilançosunun detaylı analizi gerekmektedir. Merkez Bankası'nın bilançosu haftalık Resmi Gazete'de ve internet sayfasında (www.tcmb.gov.tr) detaylı olarak yayınlanmakta ve piyasa Merkez Bankası'nın yaptığı işlemleri sözkonusu bilançodan takip etmektedir. Ayrıca, toplulaştırılmış kalemlerden oluşan Analitik Bilanço da günlük olarak internet sayfasından yayınlanmaktadır. Dolayısıyla, Merkez Bankası işlemleri büyük bir şeffaflık içinde gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, dünyadaki en şeffaf Merkez Bankalarından biridir.

16.11.2001 tarihi itibariyle, Merkez Bankası'nın Türk Lirası arzı yaratan en önemli işlemi, Kamu bankaları ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankaların kısa vadeli borçlanma ihtiyaçlarının giderilmesi operasyonu çerçevesinde Nisan – Mayıs 2001 döneminde sözkonusu bankalardan alınış olduğu ve daha sonra vade yapısı değiştirilen Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS)'nden oluşmaktadır. Sözkonusu, yaklaşık 19 katrilyon Türk Liralık DİBS yılda bir kupon (faiz) ödemelidir ve vadeleri 2006-2010 yılları arasına gelmektedir.

Ayrıca, Merkez Bankası, 2001 yılında Uluslararası Para Fonu ile imzalanan Stand-by anlaşması gereği sözkonusu kuruluştan aldığı kredilerin 9.6 milyar ABD Dolarlık kısmını Hazine'ye kullandırmış, karşılığında Hazine'den kullanılan kredilerle aynı vadede ve faize sahip dövize endeksli DİBS almıştır. Bu kredilerin bir kısmı Hazine'nin yurt içi ödemeleri için kullanılırken, bir kısmı yurt dışı ödemelerinde kullanılmıştır.

Merkez Bankası'nın kredi verdiği bir diğer kurum da TMSF'dir. Merkez Bankası, 500 trilyon Türk Lirası 2000 ve 250 trilyon Türk Lirası da 2001 yılında olmak üzere,

TMSF'ye toplam 750 trilyon Türk Liralık kredi vermiştir. Sözkonusu kredilerin vadeleri 2002 ve 2003 yılındadır. Merkez bankası, ayrıca dış ticaretin gelişmesine yardımcı olmak amacıyla, Eximbank aracılığı ile ihracat kredisi kullandırmakta olup, sözkonusu kredilerin tutarı 16.11.2001 tarihi itibarı ile 12.5 milyon ABD dolarıdır.

Yukarıdaki işlemler nedeniyle piyasaya çıkan likiditenin bir kısmı, para programında da öngörüldüğü ve piyasalara ilan edildiği üzere, net döviz satışları ile piyasadan çekilirken, kalan fazla likidite ters repo ve Bankalararası Para Piyasası işlemleri ile piyasadan çekilmiştir. Bu çerçevede, 16.11.2001 tarihi itibariyle TCMB, netleştirildiğinde, Bankacılık sistemine kredi veren değil, piyasadaki Türk Lirası arzının Türk Lirası talebinden fazla olması nedeniyle borç alan durumundadır. Bu durum, TCMB bilançosunun Açık Piyasa İşlemleri kaleminden izlenebilir. 16.11.2001 tarihi itibariyle, TCMB Kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankalara bir haftalık repo işlemleri ile 4,5 katrilyon Türk Lirası borç verirken, diğer bankalardan Açık Piyasa İşlemleri ve Bankalararası Para Piyasası işlemleri ile gecelik ve bir haftalık vadelerde yoğun olmak üzere 6,6 katrilyon Türk Lirası borçlanmakta, böylece faiz oranlarını etkin bir şekilde kontrol edebilmektedir. Sonuç olarak TCMB, 16.11.2001 tarihi itibariyle bankacılık sistemine net olarak 2,1 katrilyon Türk Lirası borçlu durumdadır. Merkez Bankasının yukarıda bahsedilen ve Türk Lirası arzı yaratan kredilerinin anapara ve faizleri, önceki yıllarda olduğu gibi zamanında tahsil edilmiştir.

Diğer yandan M2Y 29.12.2000-16.11.2001 döneminde % 82 oranında artmıştır. M2Y parasal büyüklüğü M1(Dolaşımdaki para, vadesiz ticari mevduat, vadesiz tasarruf mevduatı, vadesiz diğer mevduat ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'ndaki mevduat toplamı)ve M2 (vadeli ticari mevduat, vadeli tasarruf mevduatı ve vadeli diğer mevduat toplamı) parasal büyüklükleri ile Döviz Tevdiat Hesapları (DTH)'nın Türk Lirası değerlerinin toplamını ifade etmektedir. Görüldüğü üzere, M2Y'deki artış dolaşımdaki paradaki artışın üzerindedir. Ancak bu artış asıl olarak döviz kurlarındaki artış sebebiyle, M2Y parasal büyüklüğü içinde yer alan DTH'larının Türk Lirası olarak değerindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Nitekim 29.12.2000-16.11.2001 döneminde ABD Doları Türk Lirası karşısında yüzde 126 oranında artış göstermiştir.

Soru 4: Hazine'nin Merkez Bankası'na ne miktarda borcu vardır? Bu borç nasıl oluşmuştur ve ne şekilde ödenecektir?

Üçüncü soruya verilen cevapta bahsedildiği üzere, 2001 yılında Uluslararası Para Fonu ile imzalanan Stand-by anlaşması gereği sözkonusu kuruluştan aldığı kredilerden Hazine'ye kullandırılan 9.6 milyar ABD Dolarlık kısmı karşılığında aldığı dövize endeksli DİBS'den başka TCMB Açık Piyasa İşlemleri (APİ) portföyünde, yaklaşık 19 katrilyon Türk Liralık DİBS bulunmaktadır. Bu DİBS'ler, Hazine'nin borç yönetimi etkinliğinin artırılması, Bankamızın temel amacı olan fiyat istikrarının sağlanması hedefleri gözönünde bulundurularak, Kamu bankaları ile TMSF bünyesindeki bankaların gecelik borçlanma ihtiyaçlarının azaltılması operasyonu çerçevesinde, sözkonusu bankalardan satın alınarak Bankamız APİ portföyünde bulundurulmaktadır. Bu DİBS'lerin anapara ve faiz ödemeleri, Bankamız Kanunu'nun 60. Maddesi gereğince yıllık karın Hazine'ye aktarılması gereken kısmından karşılanacak, faiz ve anapara ödemelerinin Hazine'ye aktarılacak tutarı aşması halinde, fark Hazine tarafından nakit olarak ödenecek, Hazine'ye aktarılacak tutarın anapara ve faiz ödemelerinden fazla olması halinde ise sözkonusu fazla tutar Hazine'ye nakit olarak aktarılmayıp, APİ portföyünde kalan DİBS'lerin anapara ve/veya kuponlarının erken itfası için kullanılacaktır. Bir başka ifade ile, alınan DİBS'lerin tamamı itfa olana kadar, Bankamız karından Hazine'ye nakit kar aktarımı sözkonusu olmayacaktır. Dolayısıyla, değişim işlemi sonucu APİ portföyüne alınan uzun vadeli DİBS'ler nedeniyle, gelecek dönemlerde herhangi bir parasal genişleme ya da para politikasının olumsuz etkilenmesi sözkonusu olmayacaktır. Stand-by anlaşması gereğince Hazine'ye kullandırılan krediler karşılığı alınan 9.6 milyar ABD Dolarlık DİBS'ler ise, Hazine tarafından zamanından önce ya da en geç vadelerinde nakit olarak ödenecektir.